

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu

Sotsioloogia ja infoteaduste eriala

Hendrik Unt

Seksuaalsuse kohta info saamise allikad Eesti noorte hulgas

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kadri Soo, MA

Tartu 2020

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Hendrik Unt

17.08.2020

ABSTRACT

Sources for information about sexuality, among Estonian youth

The aim of this Bachelor's thesis was to investigate from which sources young people obtain information about sexuality and how it is related to socio-demographic characteristics and perceived social pressure to consume alcohol or have sex.

In my thesis I used data from the “Survey on the Prevalence of Sexual Abuse of Children and Young People” from 2015.

The first part of the analysis revealed that socio-demographic characteristics are significantly related to where 16-18-year-olds look for sexual information. While there were large differences in the use of information sources by gender or by type of school curriculum, the differences were minimal in the case of native language or family type. As a surprising result, young people in vocational schools asked more information from their teachers than upper secondary school students, who, on the other hand, used more websites. The most important differences between the boys and girls were that girls sought more information from websites, professionals, friends and parents, while boys sought information from teachers and online acquaintances. In addition, there were age differences in asking teachers and researching websites. Younger respondents asked more from their teachers, while older students got most of their information from websites.

The second part of the analysis revealed that asking from friends and reading websites is significantly related to the extent to which young people perceive pressure to have sexual relations or drink alcohol. In addition, the results were confirmed by an analysis of young people's sexual experiences, which showed that more sexually experienced teenagers mostly use friends, websites and professionals as sources for information.

This Bachelor's thesis shows that young people use the Internet or friends to obtain additional information about sexuality. However, these sources are uncontrollable and can do more harm than good. The analysis also shows strong social pressures on risk behavior among young people who use secondary sources of information more. In the future, it is worth investigating what information young people do not receive at school and which factors play the greatest role in exerting pressure to have sexual relations or drink alcohol.

SISUKORD

ABSTRACT.....	3
SISSEJUHATUS	5
1. TEEMA ÜLEVAADE	6
1.1. Seksuaalkasvatus.....	6
1.2. Seksuaalõpetuse areng Eestis 20. sajandil	7
1.3. Seksuaalõpetus koolis	7
1.4. Noorte poolt kasutatavad seksuaalhariduslikud infoallikad	9
1.5. Noorte seksuaalkäitumise uurimused	10
1.6. Alkoholi tarvitamine ja seksuaalne surve noorte seas	11
1.7. Probleemiseade ja uurimisküsimused	12
2. MEETOODIKA.....	13
2.1. Andmete kirjeldus	13
2.2. Valimi kirjeldus	13
2.3. Analüüsis kasutatud tunnused.....	14
2.4. Analüüsimeetodid	15
3. ANALÜÜS	16
3.1. Noorte seksuaalinfo allikad sotsiaaldemograafiliste näitajate lõikes.....	16
3.2. Tajutud sotsiaalne surve seksida ja alkoholi tarvitada	19
3.3. Seosed seksuaalpartnerite arvu ja infoallikate vahel	21
4. DISKUSSIOON.....	22
KOKKUVÕTE	25
KASUTATUD KIRJANDUS	26

SISSEJUHATUS

Seksuaalharidus on tähtis osa noore inimese arengus täiskasvanuks saamise teel. Seksuaalkasvatusel on kolm põhilist eesmärki, mida saavutades antakse noortele kaasa eluks vajalikud oskused, et kogeda tervislike suhteid ning seksuaalkäitumist (Kagadze, 2005). Maailmas on kasutusele võetud praktika, mille kohaselt seksuaalkasvatust viiakse läbi põhjalikult, pidevalt ning teaduslikult (*Comprehensive sexual education*) (UNESCO, 2018). Õpetuse koostamisel ja läbiviimisel ei lähtuta ainult seksuaalsusest, vaid kultuurikohaselt individuaalsele arengule keskendudes lõhutakse stereotüüpe ning julgustatakse noori oma identiteeti leidma.

Tänapäeval on seksuaalinfo saamiseks mitmeid allikaid ning on tähtis, et noorteni jõuaks usaldusväärne informatsioon. Väljaspool klassiruumi on mitmeid allikaid, mida ei suuda spetsialistid ega vanemad kontrollida (näiteks: *sotsiaalmeedia, foorumid, vestlusruumid, pornograafia jne.*). Selle tulemusena toimub seksuaalne areng noorte seas kontrollimatult (De Ridder, 2017). Tõsisemate ning problemaatilisemate teemade (HI-viirus, rasestumine) käsitlemine koolides on olnud hea, samas kui liberaalsemate ning kaasaegsemate seksuaalõpetuslike vaadete (seksuaalne orientatsioon, sooline identiteet) teavitamine ei kodus ega klassiruumis niivõrd hea ei ole (Lõhmus jt., 2016). Lisaks on noored väga vastuvõtlikud eakaaslaste poolt tulevatele sotsiaalsele survele. Alkoholi tarbimine ning läbimõttlemata seksuaalkäitumine võivad viia erinevate soovimatute tulemusteni nagu seksuaalne vägivald või soovimatu rasedus (Part, 2015). Olukorda leevendaks noorte harimine nii seksuaalsuse kui ka alkoholi tarbimise teemadel, et nad mõistaksid võimalikke riske enne vastavate otsuste tegemist (Kagadze jt., 2005).

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada seksuaalsuse kohta info saamise allikad erineva sotsiaaldemograafiliste taustaga noorte seas.

Töö koosneb viiest peatükist. Esimeses osas annan ülevaate Eesti seksuaalhariduse arengust, infokanalitest ning seksuaalsest riskikäitumisest noorte seas. Teises osas tutvustan empiirilisi andmeid ning metoodikat. Kolmandas osas esitan analüüsi tulemused, neljandas diskusteerin nende üle ning viimases võtan töö olulisemad tulemused kokku.

1. TEEMA ÜLEVAADE

1.1. Seksuaalkasvatus

Seksuaalkasvatust defineeritakse kui osa kasvatuses, mis keskendub noore inimese arengule, seksuaalsele küpsemisele, inimsuhetele ja tervisele läbi noore seksuaalsete õiguste tunnustamise ja edendamise (Kagadze jt., 2005)

Eesti seksuaalkasvatuse õpetajaraamatus (Kagadze jt. 2005) defineeritakse seksuaalkasvatust kui isiksuse kõikide aspektidega tegelemist. See tähendab, et seksuaalkasvatusega tegeledes tuleb tegeleda lisaks bioloogilisele käsitlusele ka emotsionaalsete, õiguslike ja kultuuriliste teemadega (Kagadze jt, 2005). Seda tehakse põhjaliku seksuaalhariduse printsiipide abil (ingl. k. *Comprehensive sexual education*), mis on ÜRO poolt määratletud kui noortele inimestele eluks sotsiaalsete oskuste arendamine, mis aitab noortel luua tervislikke suhteid (UNESCO, 2018). Maailma Tervise Organisatsioon defineerib „noori“ kui inimesi vanuses 15-24, kelle arendamisest sõltub ühiskonna ja majanduse areng. Teismelisteks loetakse 13-19-aastaseid inimesi (ÜRO, 1995).

Maailmas kategoriseeritakse seksuaalkasvatuslike meetodeid konservatiivseteks ning liberaalseteks. Konservatiivse metoodika korral ei pooldata noorte seksuaalset arengut ja hariudust teismeeas ning piiratakse info kättesaadavust ning rõhutatakse vajadust hoiduda seksist enne abielu. Liberaalse õppe korral aktsepteeritakse seksuaalsust kui vajalikku osa elust. Selle tulemusena on liberaalsete seksuaalkasvatusega maades saadaval palju rohkem teenuseid, mis toetavad inimeste seksuaalsust ning aitavad toime tulla erinevate probleemidega (Kagadze jt, 2005).

Liberaalse seksuaalkasvatusega riikides keskendutakse teabe jagamisele ning inimeste seksuaalsusest positiivse kuvandi loomisele. Seksuaalkasvatuse II ja III astme käsiraamat kirjeldab seksuaalkasvatust kui toetavat külge noorte arengul, mida tuleb teha positiivselt ja keskse sõnumina tuleb kasutada „armastust ja seksuaalset arengut“ (Kagadze jt, 2005). Teemat arendab edasi ka Kai Part (2015) arutledes, et õpetades positiivselt saavad noored inimesed teha enda seksuaalsusele vastavalt õigeid otsuseid. Positiivne seksuaalõpe kandub edasi ellu pärast kooli, kus noored on võimelised kogema tervemaid suhteid (European..., 2016).

1.2. Seksuaalõpetuse areng Eestis 20. sajandil

Seksuaaltervise teemaline informatsioon hakkas Eestis laialdasemat kõlapinda saama 1960ndail kui riiklikus kooliprogrammis alustati hügieeniteemalise kursusega, milles käsitleti osaliselt seksuaaltervise probleeme. Läbimurdeline hetk oli aga 1975. aastal, kui koolides alustati perekonnaõpetusega ning Tartu Ülikoolis alustati seksuoloogialoengutega (Rammul, 2006). Pärast seda suurenes infokanalite hulk ja usaldusväärsus. 1980ndate lõpul loodi mitmeid asutusi ning nõuandlaid, kus tegeleti inimeste seksuaalsete probleemide toetamisega (Rammul, 2006). Selline areng sai võimalikuks 1980.-1990. aastatel tsensuuri kadumise tõttu kui spetsialistid said kasutada erinevaid infokanaleid, et anda edasi usaldusväärset informatsiooni. Selline areng aitas ümber defineerida ühiskonna arusaamist seksuaalsusest. Kiire areng tõi aga kaasa uued probleemid – noorte teadmatuse riskidest (Coleman, 2004). Taasiseseisvumine andis võimaluse mitmete uute MTÜde tekkele (*näiteks: Eesti Seksuaaltervise Liit, Eesti Pereplaneerimise Liit, Eesti Gayliit*) ning erinevate seksuaalvähemuste koondumisele. Need asutused ja suur hulk spetsialiste hakkasid 1990ndatel tegelema üleriigilise info levitamisega, eesmärgiks seksuaalkultuuri arenguga kaasnevate probleemide lahendamist (Rammul, 2006).

1.3. Seksuaalõpetus koolis

Eesti riiklikus õppekorralduses on pidevalt viidud sisse muutusi: esmalt loodi 1996.aastal uus õppeaine „inimeseõpetus ja kodanikuõpetus“, mille raames räägiti noortele seksuaalsusest ning muudeti see II ja III kooliastmele kohustuslikuks (Põhi- ja keskkooliduse..., 1996). Pärast seda uuendati riiklikku õppekava 2002. aastal, kui inimeseõpetus muudeti kohustuslikuks ka algklassidele (Põhikooli- ja gümnaasiumi..., 2002). 2011. aastal on toimunud viimane täiendus, mille kohaselt peavad 10-12.klasside õpilased läbima ühe kursuse inimeseõpetust aastas (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011). II ja III kooliastme seksuaalkasvatuses on ette nähtud 35 akadeemilist tundi aastas (Kagadze jt, 2005). Õppe kõrvale on välja töötatud mitmeid teable- ja infomaterjale, mis on suunatud nii õpetajatele, noortele kui ka vanematele (Kagadze jt., 2005).

Kahjuks aga pole kutsekoolidele kehtivas õppekavas määratud õpilastele kohustuslike inimeseõpetuse tunde või muid aineid, mis annaksid edasi seksuaalkasvatust või sellega seonduvat infot (Kutseõppeasutuse seadus, 2013).

Pärast iseseisvumist on suudetud Eesti seksuaalharidusliku infot efektiivselt jagada läbi süsteemse nõustamiskeskuste võrgustiku ning avaliku teavitamise, mis on omakorda alandanud noorte seksuaalset riskikäitumist (Kagadze jt., 2005). Sama tõdevad ka Lõhmus jt. (2016), et HIV probleemset laialdase leviku tõttu viidi 2000.aastate algul läbi hulgaliselt kampaaniaid, mis olid suunatud noortele. Selle tulemusena on jõuliselt langenud riskigrupi kuuluvate noorte hulk.

Areng seksuaalhariduses ei ole olnud aga ühtlane. Margit Kagadze magistritöö (2010) kinnitas, et kuigi on loodud ühtne seksuaalkasvatuse süsteem, siis erineb selle kvaliteet piirkonniti ja kooliti. Eesti seksuaalkasvatuse süsteemi probleemidele viitab ka praktika, et suurlinnades asuvatele koolidele on kättesaadavad seksuaaltervise kliiniku spetsialistid, keda on võimalik tellida kooli loenguid pidama ning maapiirkondades ning vene õppekeele koolidele on spetsialistid vähem kättesaadavad (Palm jt., 2011).

Seksuaalhariduse edasiandmisega tegelevad koolis just õpetajad, kes ei pruugi olla piisava kvalifikatsiooni ega sotsiaalsete oskustega, et anda edasi täisväärtuslikku informatsiooni (Laikoja, 2018). Kanadas läbi viidud uurimusest, kus kasutatakse riiklikus kooliõppes sarnaselt Eestile liberaalset seksuaalkasvatust, tuli välja, et andes õpetajatele täiendkoolitusi seksuaalkasvatuse läbiviimiseks, siis on ebatõenäoline, et õpetajate poolt edasi antud info aitab teha noortel õigeid seksuaalseid valikuid, sest isegi kui õpetajad kasutavad ettenähtud õppevorme ja saavad koolitusi, siis ei tunne nad ennast mugavalt seksuaalkasvatuslike tundide läbiviimises (Cohen jt. 2012). Laikoja (2018) sõnul ilmneb probleem ka Eesti koolides, kus õpetajad pole tihtipeale saanud piisavat koolitust ning isegi järgides õppekava pole nad kindlad, kuidas ja kui põhjalikult seksuaalhariduslikke tunde läbi viia.

Kagadze, kes uuris seksuaalkasvatust poiste seas, magistritöös (2010) tulid esile sarnased tulemused. Poisid tundsid, et osad teemad on jäänud käsitlemata ning iga aastaga peaksid õpetajad olema põhjalikumad. 16- ja 17-aastaste tüdrukute seas arvasid 71%, et koolis arutatud seksuaalsed teemad olid piisavas mahus ja 21% arvasid, et teemasid arutati liiga vähe (Lippus, 2014). Liialt vähesele seksuaalhariduslikule arutelule viitab ka *Bundeszentrale* (2010) uurimus, mille kohaselt klassiruumis õppimine on küll tähtis noorte arendamiseks, kuid teemadesse lõimuvad sisse komplekssed teemad viirustest, globalisatsioonist, meediast ja seksuaalsuse arengust, mis ei lase noortel õpetatavaid teemasid täielikult hoomata.

Seksuaalkasvatuse kvaliteedi erinevus tekib, sest seksuaalkasvatuse puhul mängivad rolli õpetaja kogemused, kodus juba varem õpetatud teemad ja olustik klassi õpilaste vahel. Kõik

need tegurid kujundavad õpilaste vastuvõtlikkust infole (2012, Krebbekx). Eesti puhul ilmevad probleemid nii koolide erinevuses, õpetajate ebapiisavas ettevalmistuses kui ka teemade vähesest arutelust.

1.4. Noorte poolt kasutatavad seksuaalhariduslikud infoallikad

Noored koguvad seksuaalteemalist infot erinevatest allikatest. Põhiliseks infoallikaks on kool, sekundaarseteks on internet, sotsiaalmeedia ja vanemad ning pärast seda tulevad spetsialistid või muud allikad (Lõhmus jt., 2016).

Hillepi ja Pärnametsa (2020) raportist, mis uuris, milliseid kanaleid Eesti koolinoored infot saamiseks kasutavad, tuleb välja, et kool on noorte jaoks põhiline seksuaalharidusliku info allikas. Kool on noorte jaoks ka ainus ühine infoallikas saamaks eakaaslaste seas ühtset ning usaldusväärset infot, sest uurimusest tuleb välja, et osade teemade puhul nagu pornograafia, seksuaalõiguste ja seksuaalvägivalla puhul oli noorte jaoks informatiivsemaks infoallikaks „muu“ (internet, meedia, sotsiaalmeedia, sõbrad, koolitus, muu) kui kodu (Hillep ja Pärnamets, 2020). Tulemusi toetab ka Lõhmuse jt. (2016) raport, mis vaatles noorte hinnanguid teemade üle, mida koolis on arutatud, ning tulemusena toodi välja, et vaid 24% 14-15 aastastest arvasid, et „Kaitsmata seksuaalvahekorra keeldumine“ oli koolis põhjalikult käsitletud. Sama tõdes ka Margit Kagadze magistritöö (2010), kus tuleb selgelt välja, et noormehed olid väga hästi teavitatud vahekorraga kaasnevatest ohtudest, kuid olid teadmatuses teemadest, nagu seksuaalõigused, millele peaks positiivne teaduslik seksuaalõpetus keskenduma. 89% tavakooli poistest arvas, et on piisavalt teavitatud sugulisel teel levivatest haigustest, siis ainult 31% tavakooli poistest arvas sama seksuaalõiguste kohta. Lisaks on aastatega langenud noorte teadmised HIVst, mida ainult 26% 14-15 aastastest pidasid klassiruumis põhjalikult käsitletud teemaks (Lõhmus jt., 2016).

Muude infoallikatena, kust noored seksuaaltervise infot saavad on põhiliseks allikaks internet. Sekundaarseteks allikateks on meedia, sõbrad ja sotsiaalmeedia (Hillep ja Pärnamets, 2020). Triin Kilo arutles oma bakalaureusetöös (2018), et 8. klassi noored kasutavad interneti suure osa info saamiseks tõdeb, et seksuaaltervise spetsialistid ei suuda kontrollida infot, mida noored sealt saavad.

Eestis kasutab interneti on 99% noortest ja põhiliseks tegevuseks on just sotsiaalmeedia kasutamine (Tiitsmaa, 2017). Alternatiivseid infoallikat tuleb arvesse võtta ka

seksuaalkasvatases. Kuna sotsiaalmeedia pole kontrollitud, siis just seal toimub vabas vormis noorema põlvkonna seksuaalkultuuri -ja väärtuste kujunemine (De Ridder, 2017). Justiitsministeeriumi uurimus seksuaalse väärkohtlemise kohta noorte seas toob välja, et suur hulk koolinoori kogeb seksuaalset väärkohtlemist enne 12. eluaastat ning läbi interneti kogeb seksuaalset väärkohtlemist 45% 16-26-aastastest (Hillep ja Pärnamets, 2020). Uurimus tõdeb veel, et noorte teadmised seksuaalõigustest on puudulikud ning see võib tuleneda ebaühtlasest seksuaalõpetuses koolides.

1.5. Noorte seksuaalkäitumise uurimused

Uuringud on näidanud, et noored kipuvad käituma seksuaalselt riskantselt (Kagadze jt., 2005; Ross jt., 2006). Näiteks võtavad noored riske, mis tihtipeale võivad neile ohtu kujutada tahtmatu rasestumise või seksuaalsel teel levivate haiguste näol (Ross jt., 2006). Seksuaalselt aktiivsete noorte arv suurened vanemaks saades (Lõhmus jt., 2016). Vahekorda astunud noorte arv 14-aastaselt on 10,7% ning 18-eluaastaks on seksuaalkogemusega noorte arv tõusnud 65% peale (Lõhmus jt., 2016).

Kuigi vahekorras olnud 14- ja 15-aastaste protsent pole väga kõrge, siis juhupartnerite osakaal sellest on 14- ja 15-aastaste seas 46% ja 16-18-aastaste seas on see 32% (Lõhmus jt. 2016). Lisades juurde, et ainult 57% 14- ja 15-aastastest on kasutanud juhupartneriga vahekorda astudes alati kondoomi ning 16-18-aastastest on seda teinud 61% (Lõhmus jt. 2016).

Seksuaalne riskikäitumine on seksuaalkäitumine, mis võib viia soovimatu raseduseni või haigestumiseni. Seksuaalse riskikäitumisega võivad kaasneda ka seksuaalvägivald või seksuaalne ärakasutamine (Kagadze jt., 2005). Riskikäitumist võivad soodustada mitmed tegurid aga peamised seksuaalse riskikäitumise tekitajaid on alkohol ja narkootikumid. Noored, kes käivad pidudel, baarides, ööklubides ning tarvitavad sealjuures meelemürke on altimad seksima ilma kondoomita (Lõhmus jt, 2016).

Steinbergi uurimuse (2008) järgi Riskikäitumine on aga ka osalt vältimatu, sest neuroloogiline areng lapsest teismeliseks muudab noored riskialimateks. Noorte kognitiivsed oskused pole täielikult välja arenenud ning sotsiaalne surve, hormoonid, ärevus ja muud segavad faktorid võivad hea riskitunnetusega noore panna riskantsesse olukorda (Steinberg, 2008). Lisaks mõjutab noorte riskikäitumist veel nauding. Riskikäitumine võib mõjuda

stimuleerivalt ning muutuda auhinnaks. Riskikäitumisest tulenevad naudingud ja rahulolu soodustab edasist riskikäitumist, mis seab ohtu nii noored kui ka nende kaaslased (Casey, 2008).

Kai Part tõi oma doktoritöö (2015) tulemusena välja, et riskikäitumise langetamiseks tuleb kõigile riskikäitumist soodustavatele teguritele (alkohol, narkootikumid, kaitsmata vahekord,) korraga tähelepanu pöörata. Riskitegurite esinemine võib soodustada seksuaalvägivalda, mis juhtub 50% noortega esmalt vanuses 13-17 (Hillep ja Pärnamets, 2020).

1.6. Alkoholi tarvitamine ja seksuaalne surve noorte seas

Sotsiaalne surve on surve võtta eakaaslastelt või rühmalt üle väärtused või käitumismustrid, et nendega samastuda (*Dictionary* kodulehekülg). Noorte seksuaalset arengut võib mõjutada riskikäitumine ning eakaaslaste surve. Mida vähem noor puutub kokku sotsiaalse survega seda vähem tarbib ta ka alkoholi (Möller, 2010). Eakaaslaste survele on kõige tundlikumad 15-24 aastased noored (Möller, 2010). 14-15-aastaste seas on 22% noortest tarbinud alkoholi ja 10% teeb seda kord nädalas või sagedamini (Lõhmus jt., 2016). 16-18-aastaste seas on tarvitanud alkoholi 60% noortest ja 1 kord nädalas või sagedamini teeb seda 27% neist (Lõhmus jt., 2016). Surve tarbida rohkem alkoholi aga mõjutab noorte riskikäitumist ning vähese teavitustöö korral võib see viia soovimatute tulemusteni (Part, 2015). Eakaaslaste surve mängib suurt rolli riskikäitumises, mida alkoholi tarvitamine suurendab. Noored mehed on sellele vastuvõtlikumad ja tihtipeale võtavad oma kaaslastelt üle motiivid, miks tarbida alkoholi ning see suurendab ringina survet tarbida alkoholi kõikide osapoolte seas (Studer, 2014)

Wildmani jt. (2016) uurimuses noorte seksuaalse surve tajumisest tuli välja, et poisid üritavad puberteedieas näida kaaslaste ees järjest riskialtimad. Uurimuses toodi välja hüpoteetilised seksuaalsed stsenaariumid, millele noored vastasid nii kaaslaste ees kui üksi. Kuigi igas eas poisid olid riskialtimad kui tüdrukud, siis hilisemas puberteedieas tahtsid poisid näida kaaslaste ees järjest rohkem riskialtimad. Tulemus viitab sellele, et riskikäitumine toob endaga kaasa sotsiaalseid hüvesid.

Kaks kolmandikku noortest, kes pole seksuaalvahekorras olnud, leiab, et neil on vähem seksuaalkogemusi kui eakaaslastel. Sellest väljendub üks põhjus, miks noored tunnevad survet seksuaalelu alustada – ollakse arvamusel, et teised on juba alustanud ning

kogenenumad, kuigi see ei pruugi statistiliselt nii olla (Soo ja Kutsar, 2004). Probleemi võib lahendada noortele seksuaalsest küpsemisest rääkimine ning meedia ja eakaaslaste surve lahti selgitamine (Kagadze jt., 2005).

1.7. Probleemiseade ja uurimisküsimused

Eesti noored saavad seksuaalset informatsiooni väga erinevalt olenevalt sellest, kus nad elavad, kui palju kodus arutatakse seksuaalsete teemade üle ja milliseid kanaleid noored ise kasutavad (Hillep ja Pärnamets, 2020; Kilo, 2018). Seksuaalinfo kättesaadavusele lisaks erinevad õpetajate oskused ja teoreetilised teadmised seksuaalsetest teemadest (Lippus, 2014). Kuigi kool on põhiliseks allikaks noortele info saamiseks, siis õpetajad ei pruugi tunda ennast mugavalt spetsiifilistest teemadest rääkides või ei ole saanud piisavalt koolitust antud valdkonnas (Cohen jt., 2012). Erinevused tekivad ka vene keelt kõnelevate noorte seas, sest vene keelt kõnelevaid eksperte on lisainfo saamiseks raskem kooli saada (Palm jt., 2011).

Bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada seksuaalsuse kohta info saamise allikad erineva sotsiaaldemograafiliste taustaga noorte seas.

Täpsemalt vaatlen 6 erinevat allikat, kust noored võivad saada infot seksuaalsuse kohta ning analüüsin nende seoseid seksuaalvahekorras olemise ning alkoholi tarvitamise survega eakaaslaste poolt.

Otsin töös vastust järgmistele küsimustele:

- Millised seosed esinevad seksuaalsuse kohta info otsimise allikate ja noore sotsiaaldemograafilise tausta vahel?
- Milliseid allikaid kasutavad enim need noored, kes on kogenud Eakaaslaste survet seksida ja tarvitada alkoholi?

2. MEETOODIKA

Kasutan töös kvantitatiivset uurimusi, kuna eesmärgiks on uurida seoseid arvuliselt mõõdetud näitajate vahel. Kvantitatiivne meetod annab võimaluse nominaal- ja järjestustunnuste seoste uurimiseks (Rootalu, 2014). See annab võimaluse uurida, kuidas infoallikad on sotsiaaldemograafiliste näitajatega seotud ning millised erinevused esinevad.

2.1. Andmete kirjeldus

Kasutan töös „Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuringu“ andmeid. Uuringu viisid läbi Tartu Ülikooli uurijad (Soo jt., 2016). Uuringu tellijaks oli Justiitsministeerium, et selgitada välja seksuaalse väärkohtlemise levikut noorte seas. Andmekogumismeetodiks oli isetäidetav ankeetküsitlus ja elektrooniline küsimustik, mida täitsid 15-19 aastased Eesti noored koolis tunni ajal.

Esmalt viidi läbi uuring 2015. aasta juunist augustini, kus katsetati küsimustiku, et seda täiendada. Seejärel viidi küsimustik veebikeskkonda *SurveyMonkey*, et väiksemates klassides ja geograafiliselt kaugemates paikades oleks lihtsam küsimustiku täita. 2015. aasta septembrist oktoobrini viidi läbi küsitlused 33 koolis. Enne küsimustiku läbiviimist tutvustati noortele uuringut ning selle olulisust ja küsimustiku täitmisel rõhutati anonüümsust. Küsimustiku täitmise ajal koolipersonali ruumis ei viibinud ning pärast täitmist, mis kestis umbes 45 minutit, pandi ankeet ümbrikusse ning viidi otse Tartu Ülikooli. Pärast vastuste sisestamist hävitati kõik ankeedid.

2.2. Valimi kirjeldus

Valim moodustati 10-12. klassi gümnaasiumi ja kutsekooli noortest. Valimi moodustamiseks võeti Eesti Hariduse Infosüsteemist 02.04.2015 seisuga andmed koolide ja klassikomplektide loikes. Valimi moodustamisel kasutati klastervalimit.

Minimaalseks valimiks võeti 1900 ning lõpuks küsitleti kokku 2160 õpilast, millest 2048 olid kasutatavad. Mitte kasutatavad ankeedid olid tingitud poolikust täitmisest, vajaliku info mitte märkimisest või mittestandardsest vanusest. Antud töös on valimiks 1957 inimese vastused, vanuses 16 kuni 18. Töös ei analüüsi ma 15- ja 19-aastaseid, sest nende vanuserühmade esindajaid oli liiga vähe. Veidi üle poole vastajatest olid poisid. Enam kui kaks kolmandikku vastajatest õppis gümnaasiumis ja kolmandik kutsekoolis. Üle poole vastajatest olid bioloogiliste vanematega peredest. Teise poole vastajatest moodustasid noored, kes elasid

kasuvanematega, üksikvanemaga või vastasid „muu peretüüp“ (elavad üksinda, elukaaslasega, vanavanematega või asenduskodus).

Tabel 1. Vastajate sotsiaaldemograafilised näitajad

		Arv	%
Sugu	Poiss	1059	54,1
	Tüdruk	898	45,9
Vanus	16	705	36
	17	661	33,8
	18	591	30,2
Kodune keel	Eesti keel	1422	72,9
	Vene keel	529	27,1
Peretüüp	Bioloogilised vanemad	1156	59,1
	Kasuvanem	299	15,3
	Üksikvanem	363	18,5
	Muu perevorm	139	7,1
Koolitüüp	Gümnaasium	1363	69,7
	Kutsekool	594	30,3

2.3. Analüüsis kasutatud tunnused

Seksuaalteemalised infoallikad. Õpilastel paluti vastata küsimusele „Kellelt või kust oled Sa otsinud informatsiooni seksi või seksuaalsusega seotud teemade kohta ja kas Sa oled saanud vastuse oma küsimusele?“ kasutades skaalat: (1) Olen küsinud/otsinud ja saanud vastuse oma küsimusele; (2) Olen küsinud/otsinud, kuid ei ole saanud vastust oma küsimusele; (3) Ei ole küsinud ega otsinud infot. Paremaks analüüsiks kodeerisin ma vastused dihhotoomseks: (1) Olen küsinud (liidetud skaalapunktid ...); (2) Ei ole küsinud.

Infoallikatena oli ankeedis esitatud järgmised:

- Vanemad
- Sõbrad
- Õpetaja
- Internetileheküljed
- Internetituttavad

- Spetsialistid (nt noortenõustaja, arstilt, sotsiaalpedagoogilt)

Tajutud sõprade/eakaaslaste survet seksida ja kasutada alkoholi mõõdeti uuringus kahe väitega: „Olen tundnud survet ennast pidudel täis juua“ ja „Olen tundnud survet seksida, sest paljud eakaaslased on juba seda teinud“. Neile paluti vastata järgmisel sagedusskaalal: (1) mitte kunagi; (5) Sageli. Kuna tulemustes esines asümmeertia, siis kodeerisin küsimuse ümber, kus esimene skaala jäi samaks (1) mitte kunagi ; vastused (2) ja (3) panin kokku, et saada (2) kogenud vahel; vastused (4) ja (5) panin kokku, et saada (3) kogenud sageli. Kasutasin töös antud küsimusi seksuaalsurve ja alkoholi tarbimise surve välja selgitamiseks:

- „Ma olen tundnud survet seksida, sest paljud eakaaslased on seda juba teinud.“
- „Olen tundnud teiste survet juua end pidudel täis“

Seksuaalpartnerite arv uurimiseks kasutasin kolme erinevat tunnust. Esimeseks oli põhitunnus „Mitu seksuaalpartnerit on sul olnud?“, mida uuriti skaalal: (1) mitte ühtegi ; (2) üks ; (3) 2-3 partnerit ; (4) 4-5 partnerit ; (5) rohkem kui 5 partnerit. Kuna antud küsimuses jätsid paljud vastanud märkimata „mitte ühtegi“ kui olid eelnevates küsimustes andnud vastuse, siis kodeerisin abitunnuse. Abitunnuse moodustasin kahest erinevast tunnusest - „Kas sa oled kunagi olnud seksuaalvahekorras poisiga?“ tunnusel oli skaala: (1) olen olnud; (2) ei ole olnud; ning „Kas sa oled kunagi olnud seksuaalvahekorras tüdrukuga?“: (1) olen olnud; (2) ei ole olnud. Kodeerisin nendest muutujatest abitunnuse, mille abil sain täpsema tulemuse noortest, kes ei ole vahekorras olnud. Seejärel lisasin abitunnusega kogutud andmed küsimusele „Mitu seksuaalpartnerit on sul olnud?“, kus sai vastata (1) mitte ühtegi; (2) üks partner; (3) 2-3 partnerit; (4) 4-5 partnerit; (5) rohkem kui 5 partnerit. Kodeerisin tunnuse ümber nii, et abitunnusest tulnud andmed lisasin uuele muutujale antud skaalal: (1) mitte ühtegi; (2) 1-3 partnerit; 4 või rohkem partnerit.

2.4. Analüüsimetodid

Kasutasin analüüside tegemiseks statistikapaketti IBM SPSS 26. Kirjeldava statistika esitamiseks kasutan sagedusjaotusi ja risttabeleid. Risttabelites on toodud välja seosekordaja Crameri V, mis näitab seose tugevust võttes sealjuures arvesse risttabeli suurust ja vastajate arvu (Tooding, 2015).

3. ANALÜÜS

3.1. Noorte seksuaalinfo allikad sotsiaaldemograafiliste näitajate lõikes

Tabel 2. Noorte seksuaalinfo allikad originaalskaalaga (%)

Infoallikas	Olen küsinud/otsinud ja saanud vastuse oma küsimusele	Olen küsinud/otsinud, kuid ei ole saanud vastust oma küsimusele	Ei ole küsinud ega otsinud infot
Vanemad	24,8	1,7	73,5
Sõbrad	47,0	6,6	46,4
Õpetaja	10,5	2,6	86,9
Internetileheküljed	68,0	6,0	26,0
Internetituttavad	8,1	3,2	88,7
Spetsialistid	18,6	2,1	79,3

Seksuaalinfo allikate kasutust analüüsidest selgub, et poisid ja tüdrukud erinevad statistiliselt oluliselt loetletud allikatest seksuaalsuse kohta info saamisel (Tabel 3). Kõige suuremad soolised erinevused ilmnevad vanematelt, internetituttavatelt ja spetsialistidelt info saamise puhul. Nimelt tüdrukud on palju rohkem kasutanud spetsialiste ja vanemaid info saamiseks, poisid seevastu on kasutanud internetituttavate abi märgatavalt rohkem. Samuti ilmneb statistiline olulisus ka teiste infoallikate puhul, näiteks poisid on küsinud õpetajate käest rohkem kui tüdrukud. Vastupidiselt on tüdrukud kasutanud info saamiseks rohkem sõpru (57,3%) kui poisid (50,2%) ja sama tulemus on ka internetilehekülgede puhul, kus tüdrukud (77,4%) on olnud altimad kasutama seda seksuaalse infokogumiseks kui poisid (71,2%).

Tabel 3. Infoallikate kasutamine noorte seas soo järgi (n = 1957) (%)

Infoallikas	Poisid		Tüdrukud		Crameri V
	On kasutanud	Ei ole kasutanud	On	Ei ole	
Vanemad	21,3	78,7	32,6	67,4	.128**
Sõbrad	50,2	49,8	57,8	42,2	.076*
Õpetaja	14,8	85,2	11,1	88,9	.055*
Internetileheküljed	71,2	28,8	77,4	22,6	.071*
Internetituttavad	13,9	86,1	8,3	91,7	.088**
Spetsialistid	15,3	84,7	27,1	72,9	.145**

*Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,05$

**Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,01$

Koduse keele puhul olid erinevused palju väiksemad kui soo puhul. Valdavalt kasutasid Eesti ja vene kodukeelega noored kõiki infoallikaid sarnasel määral (Tabel 4). Ainus statistiliselt oluline erinevus on internetituttavate puhul: Eestikeelsed noored (10%) pöörduvad netituttavate poole vähem kui venekeelsed noored ($p<0,05$). Tähelepanu võib ka pöörata sõprade infoallikana kasutamisele, kus venekeelsest peredest noored (57,2%) olid kasutanud märgatavalt rohkem kui eestikeelsetest peredest noored (52,4%), kuigi see tulemus ei olnud statistiliselt oluline.

Tabel 4. Infoallikate kasutamine noorte seas koduse keele lõikes ($n = 1952$) (%)

Infoallikas	Eesti keel		Vene keel		Crameri V
	On	Ei ole	On	Ei ole	
Vanemad	26,5	73,5	26,9	73,1	.004
Sõbrad	52,4	47,6	57,2	42,8	.043
Õpetaja	13,6	86,4	12,0	88,0	.021
Internetileheküljed	74,6	25,4	72,6	27,4	.020
Internetituttavad	10,1	89,9	14,9	85,1	.066*
Spetsialistid	21,3	78,7	19,2	80,8	.022

*Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p<0,05$

**Crameri V näitaja on statistiliselt väga oluline $p<0,01$

Vaadates infoallikate kasutamist koolitüübi lõikes, siis tuleb välja selge erinevus gümnaasiumi ja kutsekooli noorte seas (Tabel 5). Sõprade, vanemate ja spetsialistide käest on mõlemad grupid küsinud seksuaalsuse kohta infot võrdlemisi sarnaselt, kuid väga tugev statistiline seos tuleb välja õpetaja käest küsimisel ($p<0,01$) ja internetilehekülgedelt otsimisel ($p<0,01$). Kui kutsekooli õpilased uurivad seksuaalinfo kohta ise vähem internetist kui gümnaasiumi õpilased, siis õpetaja käest uurivad kutsekooli õpilased rohkem kui gümnaasiumi õpilased. Lisaks esines oluline erinevus ($p<0,05$) ka internetituttavatelt küsimisega, kus kutsekooli õpilased kasutasid seda allikat rohkem kui gümnaasiumi õpilased.

Tabel 5. Infoallikate kasutamine noorte seas koolitüübi lõikes ($n = 1957$) (%)

Infoallikas	Gümnaasium		Kutsekool		Crameri V
	On	Ei ole	On	Ei ole	
Vanemad	26,6	73,4	26,3	73,7	.003
Sõbrad	54,5	45,5	51,4	48,6	.028
Õpetaja	11,3	88,7	17,7	82,3	.087**
Internetileheküljed	78,1	21,9	64,1	35,9	.146**
Internetituttavad	9,8	90,2	15,1	84,9	.076*

Spetsialistid	21,2	78,8	19,6	90,4	.018
---------------	------	------	------	------	------

*Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,05$

**Crameri V näitaja on statistiliselt väga oluline $p < 0,01$

Vastajate vanuse lõikes esineb statistiliselt olulisi erinevusi õpetajalt küsimise lõikes. 16-aastased küsivad õpetajalt 15,6%, 17-aastased 12,8% ja 18-aastased 10,5% ($p < 0,05$) (Tabel 6). Vastupidine statistika, kuid samuti statistiliselt oluline seos, leidub internetilehekülgedelt uurimises. 69,6% 16-aastastest on uurinud, 75,9% 17-aastastest on uurinud ja 77,4% 18-aastastest on otsinud internetilehekülgedelt seksuaalset informatsiooni ($p < 0,05$).

Tabel 6. Infoallikate kasutamine noorte seas vanuse lõikes (n = 1957) (%)

Infoallikas	16 aastased		17 aastased		18 aastased		Crameri V
	On	Ei ole	On	Ei ole	On	Ei ole	
Vanemad	26,0	74,0	26,9	73,1	26,8	73,2	.009
Sõbrad	51,3	48,7	54,0	46,0	55,9	44,1	.037
Õpetaja	15,6	84,4	12,8	87,2	10,5	89,5	.062*
Internetileheküljed	69,6	30,4	75,9	24,1	77,4	22,6	.078*
Internetituttavad	10,6	89,4	11,7	88,3	11,9	88,1	.017
Spetsialistid	18,9	81,1	21,3	78,7	22,3	77,7	.036

*Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,05$

**Crameri V näitaja on statistiliselt väga oluline $p < 0,01$

Erineva peretüübiga noored ei erine oluliselt seksuaalsuse kohta infoallikate kasutamisel (Tabel 7). Tendentsina ilmneb ($p = 0,06$), et muu perevormiga noored vastajad kasutasid spetsialiste 29,8% ja teistest peretüüpidest vastajad kasutasid spetsialiste 19% - 20,5%.

Tabel 7. Infoallikate kasutamine noorte seas perevormi lõikes (n = 1957) (%)

Infoallikas	Bioloogilised vanemad		Kasuvanem		Üksikvanem		Muu perevorm		Crameri V
	On	Ei ole	On	Ei ole	On	Ei ole	On	Ei ole	
Vanemad	25,8	74,2	28,4	71,6	27,4	72,6	26,4	73,6	.022
Sõbrad	54,1	45,9	55,2	44,8	48,5	51,5	59,5	40,5	.056
Õpetaja	12,3	87,7	13,9	86,1	15,2	84,8	13,4	86,6	.034
Internetileheküljed	74,9	25,1	75,8	24,2	68,9	31,1	76,3	23,7	.056
Internetituttavad	10,8	89,2	10,3	89,7	14,4	85,6	9,7	90,3	.047
Spetsialistid	20,5	79,5	19,6	80,4	19,1	80,9	29,8	70,2	.062

*Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,05$

**Crameri V näitaja on statistiliselt väga oluline $p < 0,01$

3.2. Tajutud sotsiaalne surve seksida ja alkoholi tarvitada

Kõigepealt kirjeldan lühidalt, kui paljud noored tundsid eakaaslaste survet (Tabel 8), seejärel analüüsin tajutud sotsiaalse surve küsimusi infoallikate ja seksuaalse kogemuse lõikes.

Sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes esinesid üksikud väga tugevad seosed (Lisad, Tabel 14). Seksuaalset survet kogesid poisid palju rohkem kui tüdrukud ($p < 0,01$). Samuti kogesid eestikeelses peres kasvanud noored rohkem seksuaalset survet kui venekeelses peres kasvanud noored ($p < 0,01$). Alkoholi tarbimise survet kogesid rohkem (Lisad, Tabel 15) just vene noored ($p < 0,01$) ja kutsekoolide õpilased ($p < 0,01$).

Tabel 8. Tajutud eakaaslaste surve (%)

	Mitte kunagi (%)	Vahel (%)	Sageli (%)
Ma olen tundnud survet seksida, sest paljud eakaaslased on seda juba teinud.	63,3	26,8	9,9
Olen tundnud teiste survet juua end pidudel täis.	50,5	35,0	14,5

Seksuaalse surve kogemisel infoallikate lõikes tulid välja kaks statistiliselt väga olulist tulemust (Tabel 9). Sõpradelt seksuaalsuse kohta infot küsinud noored on tundnud oluliselt sagedamini eakaaslaste survet olla seksuaalvahekorras kui need noored, kes ei ole sõpradelt vastavat infot pärinud ($p < 0,01$). Samuti on internetilehekülgedelt infot uurinud noored kogenud oluliselt rohkem survet olla seksuaalvahekorras need noored, kes pole internetilehekülgedelt uurinud infot ($p < 0,01$).

Tabel 9. Seksuaalse surve kogemine noorte seas infoallikate lõikes (%) (n = 1938)

Infoallikas		Ei ole kogenud üldse (%) n= 1227	Kogenud vahel (%) n= 519	Kogenud sageli (%) n= 192	Crameri V
Vanemad	On küsinud	64,5	28,1	7,4	.050
	Ei ole küsinud	62,8	26,5	10,8	
Sõbrad	On küsinud	55,8	31,7	12,4	.157**
	Ei ole küsinud	70,9	22,2	6,9	

Õpetaja	On küsinud	58,4	30,3	11,3	.036
	Ei ole küsinud	63,6	26,7	9,7	
Internetileheküljed	On küsinud	57,8	29,8	12,4	.181**
	Ei ole küsinud	76,8	19,5	3,7	
Internetituttavad	On küsinud	56,6	30,8	12,6	.048
	Ei ole küsinud	63,6	26,9	9,6	
Spetsialistid	On küsinud	66,9	25,3	7,8	.047
	Ei ole küsinud	62,1	27,3	10,7	

* Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,05$

** Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,01$

Alkoholi tarbimise surve koha pealt on tulemused üpris sarnased (Tabel 10). Noored, kes on küsinud infot sõpradelt, on tundnud rohkem sotsiaalset survet alkoholi tarbida kui need noored, kes pole küsinud ($p < 0,01$). Ka noored, kes on uurinud infot internetilehekülgedelt, on kogenud rohkem alkoholi tarbimise survet kui need noored, kes seda pole teinud ($p < 0,01$). Lisaks on statistiliselt olulised ka seosed surve tajumise ning internetituttavate ja spetsialistidelt info otsimise vahel. Internetituttavatele seksuaalsuse kohta nõu küsinud noored on kogenud rohkem alkoholi tarbimise survet kui need, kes seda pole teinud ($p < 0,05$) ning spetsialistidelt infot küsinud noored on kogenud vähem alkoholi tarbimise survet tundnud kui need noored, kes pole spetsialistidelt küsinud infot ($p < 0,05$).

Tabel 10. Alkoholi tarbimise surve kogemine noorte seas infoallikate lõikes (%) (n= 1942)

Infoallikas		Ei ole kogenud üldse (%) n= 1227	Kogenud vahel (%) n= 519	Kogenud sageli (%) n= 192	Crameri V
Vanemad	On küsinud	50,3	36,0	13,7	.020
	Ei ole küsinud	51,2	34,1	14,7	
Sõbrad	On küsinud	43,5	39,3	17,2	.146**
	Ei ole küsinud	58,1	30,1	11,8	
Õpetaja	On küsinud	48,3	32,8	19,0	.047
	Ei ole küsinud	51,1	34,9	14,0	
Internetileheküljed	On küsinud	46,3	37,4	16,3	.141**
	Ei ole küsinud	62,2	28,1	9,8	
Internetituttavad	On küsinud	41,4	33,3	25,3	.110*

	Ei ole küsinud	52,1	34,6	13,3	
Spetsialistid	On küsinud	50,5	38,4	11,0	.059*
	Ei ole küsinud	50,8	33,6	15,6	

* Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,05$

** Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,01$

3.3. Seosed seksuaalpartnerite arvu ja infoallikate vahel

Kirjeldades vastanute seksuaalpartnerite arve, siis 47% vastanutest ei olnud ühegi partneriga olnud, 42% oli olnud 1 kuni 3 partneriga ja 11% oli olnud 4 või rohkema partneriga.

Seksuaalpartnerite arv ja mitmed seksuaalsuse kohta info saamise allikad noorte seas on oluliselt seotud. Noored, kes on olnud seksuaalvahekorras (1 ja enam partnerit), on rohkem sõpradelt infot küsinud noori, kui vahekorras mitte olnud noorte hulgas. (Tabel 11). Sõpradelt info küsimine suureneb partnerite arvuga ($p < 0,01$). Sõpradelt on küsinud infot 46,5% kogemusega noortest, 60,2% 1-3 partneriga noortest ja 67,7% 4 või enama partneriga noortest. Samuti kasvab koos partnerite arvuga ka spetsialistidelt info küsimine ($p < 0,01$). Spetsialistidelt on küsinud seksuaalsuse kohta nõu 15,2% seksuaalkogemusega noortest, 26,5% 1-3 partneriga noortest ja 32% 4 või enama partneriga noortest. Tugev statistiline olulisus on ka internetilehekülgedelt uurimisega ($p < 0,01$). Spetsialistidelt on uurinud infot 67,5% mitte ühegi partneriga noortest, 80,7% 1-3 partneriga noortest ja 77,3% 4 või enama partneriga noortest ($p < 0,01$). Kogemusega noore on vähem küsinud internetituttavatelt infot kui seda on teinud noored, kellel on kogemus ($p < 0,05$).

Tabel 11. Infoallikate kasutamine seksuaalpartnerite arvu suhtes (n = 1571) (%)

Infoallikas	Mitte ühtegi partnerit		1-3 partnerit		4 või rohkem partnerit		Crameri V
	On	Ei ole	On	Ei ole	On	Ei ole	
Vanemad	26,7	73,3	27,9	72,1	32,7	67,3	.040
Sõbrad	46,5	53,5	60,2	39,8	67,7	32,3	.160**
Õpetaja	14,7	85,3	13,0	87,0	10,7	89,3	.037
Internetileheküljed	67,5	32,5	80,7	19,3	77,3	22,7	.144**
Internetituttavad	9,0	91,0	13,3	86,7	12,8	87,2	.067*
Spetsialistid	15,2	84,8	26,5	73,5	32,0	68,0	.155**

*Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,05$

**Crameri V näitaja on statistiliselt väga oluline $p < 0,01$

4. DISKUSSIOON

Bakalaureusetöös uurisin, millistest allikatest saavad noored infot seksuaalsuse kohta ja kuidas on need seotud sotsiaaldemograafiliste tunnustega ja tajutud sotsiaalse survega tarbida alkoholi või seksida.

Sotsiaaldemograafilised erinevused analüüsi tulemustest selgus, et erinevatel sotsiaaldemograafilistel gruppidel on erinevused info küsimise allikate suhtes.

Poiste ja tüdrukute vahel esines erinevate infoallikate suhtes mitmeid statistiliselt olulisi erinevusi. Tüdrukud otsivad seksuaalteemalist infot rohkem internetilehekülgedelt, spetsialistide, sõprade ja vanemate käest. Seevastu poisid uurivad seksuaalteemalist infot rohkem internetituttavate ja õpetajate käest. Spetsialistidelt info küsimise erinevusi võib selgitada sellega, millal külastatakse günekoloogi või uroloogi. Näiteks naisel soovitatakse esmakordselt külastada günekoloogi vanusevahemikus 11-18 (DeLuca, 2016). Uroloogi vastuvõtule soovitatakse poistel minna siis, kui on füsioloogilisi muresid või oldud kaitsmata vahekorras (Amor kodulehekül, i.a). Lisaks on noortel naistel vajadus käia eriarsti juures, kuid poistel ilma probleemide tekkimiseta pole selleks põhjust enne keskiga. Kahjuks ei ole selle teema kohta läbi viidud täpsemaid uurimusi, et saaks statistiliselt öelda, millal Eesti noored külastavad esmakordselt günekoloogi või uroloogi.

Gümnaasiumite ja kutsekoolide lõikes olid kõige tähtsamad erinevused internetilehekülgedelt või õpetajalt uurimise suhtes, kus gümnaasiumide õpilased said infot netilehekülgedelt ning kutsekoolide õpilased küsisid õpetajalt infot. Esines oluline erinevus ka internetituttavalt küsimisega, mida kutsekoolide õpilased tegid rohkem. Teiste infoallikate lõikes erinevusi ei esinenud. Kutsekoolis ja gümnaasiumis on õppekavas suured erinevused selles, kui palju pööratakse tähelepanu seksuaalharidusele ning oli üllatav, et kutsekoolide õpilased olid õpetajatelt rohkem küsinud infot kui gümnaasiumiõpilased olenemata sellest puudub kutsekoolis otsene nõudlus viia läbi samas mahus seksuaalintervist puudutavaid tunde (Kutseõppeasutuse seadus, 2013).

Minu uuringus selgus, et eesti ja vene keelt rääkivad noored ei erinenud oluliselt seksuaalsuse kohta infoallikate valikul. Ainuke erinevus esines internetituttavate lõikes, kus vene keelt rääkivad noored küsisid rohkem infot internetituttavate käest. Tulemused olid üllatavad, sest teiste allikate lõikes puudusid olulised erinevused, kuigi vene koolidele on seksuaalalased spetsialistid vähem kättesaadavad (Palm jt., 2011).

Vanuse lõikes esinesid erinevused õpetajalt küsimise osas ning internetilehekülgedelt uurimise osas. 16-aastased olid kõige altimad küsima infot õpetajate käest ning 18-aastased kõige vähem. Vastupidiselt uurisid 18-aastased enim ise internetilehekülgedelt seksuaalinfot ning 16-aastased kõige vähem. Noored peavad siiski kooli kõige tähtsamaks infoallikaks seksuaalteemades ning internetilehekülgi sekundaarseteks (Lõhmus jt., 2016). Erinevused allikate suhtes võivad tuleneda ka kogemustest, kus 18-aastaste seas on rohkem seksuaalkogemusega inimesi ning seetõttu uurivad iseseisvamalt infot ning 16-aastaste seas vastupidiselt.

Viimaks ei esinenud olulisi erinevusi peretüübi vahel, kus noored elasid. Perevorm ei mõjutanud ka seda kui palju noored küsisid vanematelt seksuaalteemade kohta, kus kõikide vormide puhul oli see natukene alla 30%.

Tajutud sotsiaalne surve seksida ja alkoholi tarvitada analüüsisin seksuaalsete teemade info küsimise allikate lõikes. Tulemustest selgus, et poisid ja eesti kodukeelega noored tajusid enam eakaaslaste survet seksida kui tüdrukud ning vene keelt rääkivad noored. Seda on täheldanud ka eelnevad uurimused, kus poisid on palju vastuvõtlikumad eakaaslaste survele ning soovivad teiste poiste ees riskialtimad välja näha (Wildman jt. 2016).

Seksuaalset survet analüüsisid infoallikate lõikes tuli välja kaks tähtsat tulemust. Noored, kes on uurinud sõprade käest infot, on kogenud rohkem seksuaalset survet. See võib tuleneda sõprade survest seksuaalseid teemasid arutades, mille tõttu noored arvavad, et nad on seksuaalses arengus maha jäänud (Soo ja Kutsar, 2004). Teisena on internetilehekülgedelt infot uurinud noored kogenud palju rohkem survet kui need, kes seda pole teinud. Seksuaalset survet mõjutab ka meedia (Kagadze jt., 2005) ja sotsiaalmeediakeskkonnad, kus liigub kaheldava usaldusväärsusega info ja kus toimub seksuaalkultuuri areng vabalt (De Ridder, 2017).

Sarnased tulemused esinevad ka alkoholi tarbimise surve analüüsimisel, kus noored, kes on küsinud infot nii sõpradelt, uurinud internetilehekülgedelt kui ka küsinud internetituttavatelt on kogenud rohkem eakaaslaste survet tarvitada alkohol. Alkoholi tarbimine ja mitte tarbimine sõltub tihtipeale sellest, kellega noor suhtleb (Studer jt., 2014). Lisaks tunnevad spetsialistidelt infot küsinud noored vähem alkoholi tarbimise survet. Spetsialistidega suhtlemine võib viidata sellele, et parem teavitustöö võib vähendada noorte riskikäitumist (Part, 2015).

Nii seksuaalne surve kui ka alkoholi tarbimise surve soodustavad riskikäitumist, mis võib omakorda viia tahtmatu raseduseni või seksuaalvägivallani (Hillep ja Pärnamets, 2020). Riskikäitumine on lisaks sotsiaalsele survele ka neuroloogiliselt osalt vältimatu, sest kognitiivsete oskuste puudumine, ärevus ja hormoonid aitavad kaasa noorte riskantsemale käitumisele ning halbade valikute tegemisele (Steinberg, 2008).

Seksuaalkogemuse analüüsis uurisin, millised on seosed seksuaalkogemusel infoallikatega. Noored, kes on seksuaalselt kogenenumad ja kellel on olnud rohkem partnereid on küsinud tõenäolisemalt sõpradelt infot seksuaalteemade kohta. See võib suurendada ka seksuaalset survet, kus kogenenumad noored avaldavad seksuaalset survet vähem kogenenutele. Lisaks uurivad spetsialistide käest rohkem just seksuaalselt kogenenumad noored. Noortel soovitatakse pärast seksuaalelu algust külastada eriarsti ning kaitsmata vahekorra ajal testida ennast noorte nõustamiskeskustes (amor kodulehekül, (i.a)) Samuti uurivad seksuaalselt kogenenumad noored rohkem infot internetilehekülgedelt ja internetituttavatelt. See viitab jällegi meediale ja sotsiaalmeediale, kus toimub vaba ning kontrollimatu seksuaalinfo levik ja seksuaalkultuuri areng (De Ridder, 2017).

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida, millistest allikatest saavad noored infot seksuaalsuse kohta ja kuidas on need seotud sotsiaaldemograafiliste tunnustega ning tajutud sotsiaalse survega tarbida alkoholi või seksida.

Töös kasutasin „Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuringu“ 2015. aastast pärit andmeid.

Analüüsi esimeses osas selgus, et sotsiaaldemograafilised tunnused on oluliselt seotud sellega, kust 16-18 aastased noored küsivad/uurivad seksuaalteemalist informatsiooni. Kui poiste-tüdrukute, gümnaasiumi-kutsekooli ja vanuse lõikes esinesid suured erinevused infoallikate kasutamises, siis koduse keele või perevormi puhul esines erinevusi minimaalselt. Gümnaasiumi ja kutsekooli vahel oli üllatav tulemus, kus kutsekooli noored on küsinud rohkem infot õpetajate käest kui gümnaasiumi õpilased ning gümnaasiumiõpilased kasutasid seevastu rohkem internetilehekülgi. Poiste ja tüdrukute vahel oli kõige tähtsamateks erinevusteks, et tüdrukud otsivad rohkem infot internetilehekülgedelt, spetsialistidelt, sõpradelt ja vanematelt ning seevastu poisid otsisid infot õpetajate ja internetituttavate käest. Lisaks esinesid vanuse lõikes erinevused õpetajalt küsimise ja internetilehekülgedelt uurimise osas. Nooremad vastajad uurisid rohkem õpetajate käest kui vanemad vastajad uurisid internetilehekülgedelt ise rohkem.

Analüüsi teises osas selgus, et sõprade käest ja internetilehekülgedelt info otsimine on oluliselt seotud sellega, kuivõrd tajuvad noored seksuaalset või alkoholi tarbimise survet. Lisaks kinnitas tulemusi ka noorete seksuaalse kogemuse analüüs, mis näitas, et kogenenumad kasutavad infoallikatena rohkem sõpru, internetilehekülgi ja spetsialiste.

Antud uurimustöö näitab seda, et noored kasutavad seksuaalteemalise info saamiseks internetti või sõpru. Need allikad pole aga kontrollitavad ning võivad teha rohkem kahju kui head. Samuti näitab töö tugevad sotsiaalsed survet riskikäitumisele nende noorte seas, kes kasutavad sekundaarseid infoallikaid rohkem. Edaspidi tasuks uurida, mis informatsioon jääb noortel koolis saamata ning millised faktorid mängivad suurimat rolli seksuaalse või alkoholi tarbimise surve avaldamisele.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Amor.ee kodulehekül. (i.a). Muutused poistel. kasutatud 13.08.2020, https://www.amor.ee/keha-ja-areng/Muutused_poistel/
- Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung. (2010). *Standards for sexuality education in Europe. A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists*. Cologne: BZgA
- Casey BJ, Getz S, Galvan A. (2008). The adolescent brain. *Dev Rev*, 28(1), 62–77. doi: 10.1016/j.dr.2007.08.003
- Cohen, J., Byers, E. S., & Sears, H. (2012). Factors affecting Canadian teachers' willingness to teach sexual health education. *Sex Education*, 12(3), 299–316. <https://doi.org/10.1080/14681811.2011.615606>
- Cole, B. P., Brennan, M., Tyler, E., & Willard, R. (2019). Predicting Men's Acceptance of Sexual Violence Myths Through Conformity to Masculine Norms, Sexism, and "Locker Room Talk. *Psychology of Men & Masculinities*. <http://dx.doi.org/10.1037/men0000248>
- Coleman, E. J., & Sandfort, T. (2004). *Sexuality and gender in postcommunist eastern Europe and Russia*. London: Routledge.
- DeLuca, B. (2016). *When should a female start seeing a gynecologist?*. Mayo Clinic Health System kodulehekül, 27. detsember. Kasutatud 13.08.2020, <https://www.mayoclinichealthsystem.org/hometown-health/speaking-of-health/when-should-a-female-start-seeing-a-gynecologist>
- De Ridder, S. (2017). Social Media and Young People's Sexualities: Values, Norms, and Battlegrounds. *Social Media and Society*. <https://doi.org/10.1177/2056305117738992>
- Dictionary kodulehekül. (i.a). *Peer pressure*. Kasutatud 16.08.2020, <https://www.dictionary.com/browse/peer-pressure>
- Ericksen, Irene H., Weed, Stan E. (2019). Re-Examining the Evidence for School-based Comprehensive Sex Education: A Global Research Review. *Issues in Law and Medicine*, 34(2):161-182.
- European Expert Group on Sexuality Education. (2016). Sexuality education – what is it?. *Sex Education*, 16:4, 427-431. DOI: 10.1080/14681811.2015.1100599
- Gümnaasiumi riiklik õppekava. (2011). RT I, 06.05.2020, 55

- Haldre, K., Part, K., & Ketting, E. (2012). Sexuality education and youth sexual health in Estonia. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care* <https://doi.org/10.3109/13625187.2012.696751>
- Hillep, P., Pärnamets, R. (2020). *Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise hoiakute ja kogemuste uuring*. Justiitsministeerium
- Kagadze, M. (2010).). *Seksuaalkasvatus koolis noormeeste hinnangul*. Magistritöö..
Magistritöö. Tartu Ülikool, Sotsiaal- ja haridusteaduskond.
- Kagadze, M.; Kiivit, R.; Kull, M.; Part, K. (2005). *Seksuaalkasvatus : II ja III kooliaste : õpetajaraamat*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
- Kagadze, M., Kull, M. (i.a). *Seksuaalkasvatuse käsitus kooliastmeti*. Innove, Kasutatud 12.04.20,
http://oppekava.innove.ee/wpcontent/uploads/sites/6/2016/09/Seksuaalkasvatuse_k%C3%A4sitlus_kooliastmeti.pdf
- Kilo, T. (2011). *Seksuaalse informatsiooni allikad kaheksandates klassides ühe kooli näitel*.
Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Sotsiaal- ja haridusteaduskond
- Kutseõppeasutuse seadus. (2013). RT I, 02.07.2013, 1
- Laikoja, H. (2018). *Seksuaalhariduslike teemade käsitlemine II kooliastme inimeseõpetuse tundides lähtuvalt Euroopa seksuaalhariduse standarditest ning õpetajate arvamused seksuaalhariduslike teemade käsitlemist mõjutavatest teguritest*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Haridusteaduste instituut.
- Lippus H, Laanpere M, Part K, Ringmets I, Rahu M, Haldre K, Allvee K, Karro H. (2015). *Eesti naiste tervis 2014: seksuaal-ja reproduktiivtervis, tervisekäitumine, hoiakud ja tervishoiuteenuste kasutamine: uurimisaruanne*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Lõhmus L., Rüütel, K., Lemsalu, L. (2016). *Tervise Arengu Instituuri uuringuraport 2015: HIVi temaatikaga seotud teadmised, hoiakud ja käitumine Eesti noorte hulgas*. Tallinn
- Mesipuu, B. (2018). *Eesti koolilaste sotsiaalmeedia kasutuse uuring 2018*. Milos reklaam, 3. november. Kasutatud 12.04.2020, <https://milos.ee/eeesti-koolilaste-sotsiaalmeedia-kasutuse-uuring/>
- Minn, M. (2018). *Seksuaalse väärkohtlemisega seotud hoiakud Eesti noorte hulgas*.
Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut.

- Möller, G. (2010). Alkoholi tarbimise sotsiaalse surve uuring [Alcohol consumption-related social pressure survey]. Tallinn, TNS Emor.
- Palm, E., Part, K., Kivelä, J. ja Ketting, E. (2011). Seksuaalkasvatuse teemade õpetamine põhikooliastmes – õpetajate veebipõhine uuring UNESCO ja Radboudi Ülikooli seksuaalhariduse kulutõhususe uuringus. *Tartu Ülikooli Tervishoiu Instituut*.
- Part, Kai. (2015). Sexual health of young people in Estonia in a social context: the role of school-based sexuality education and youth-friendly counseling services. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Põhi- ja keskkooli riiklik õppekava. (1996). RT I 1996, 65, 1201
- Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava. (2002). RT I 2002, 20, 116
- Rammul, I. (2006). Seksuaalelu algus Eestis Euroopa kontekstis. O. Poolamets, E. Haavio Mannila, O. Kontula, & K. Haldre (Toim), Seksuaalsus Eestis. Ajalugu. Tänapäev. Arengud. (lk 10-33). Tallinn: Eesti Akadeemiline Seksoloogia Selts
- Ross, D., Dick, B., Ferguson J. (2006). Preventing HIV/AIDS in young people : a systematic review of the evidence from developing countries. Geneva: WHO
- Rootalu, K. (2014). Kirjeldav statistika. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. <http://samm.ut.ee/kirjeldav-statistika>
- Soo, K., Kutsad, D. (2004). Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas. Tartu: Tartu Ülikool.
- Steinberg L. A. (2008). Social neuroscience perspective on adolescent risk taking. *Dev Rev* 2008, 28(1), 78–106.
- Studer, J., Baggio, S., Deline, S., N’Goran, A. A., Henchoz, Y., Mohler-Kuo, M., Daeppen, J.-B., Gmel, G. (2014). Peer pressure and alcohol use in young men: A mediation analysis of drinking motives. *International Journal of Drug Policy*, 25(4), 700-708. doi: 10.1016/j.drugpo.2014.02.002
- Tervise arengu instituut. (2017) HIV in Estonia. Kasutatud 12.05.2019, https://www.unaids.org/sites/default/files/country/documents/EST_2017_countryreport.pdf

- Tiitsmaa, S. (2017). *Noored IT-seadmete ja internet maailmas*. Eesti Statistikaameti Statistikablogi, 26. oktoober. Kasutatud 11.05.2020, <https://blog.stat.ee/2017/10/26/noored-it-seadmete-ja-interneti-maailmas/>
- Tooding, L.-M. (2015). *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. S. Sokk (toim), Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- UNESCO. (2018). International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach. Kasutatud 12.05.2020, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260770>
- Wildman, L., Choukas-Bradley, S., Helms, S.W., Prinstein, M.J. (2016). Adolescent Susceptibility to Peer Influence in Sexual Situations. *Journal of Adolescent Health*, 58(3), 323-329. doi: 10.1016/j.jadohealth.2015.10.253
- Ühendatud Rahvaste Organisatsioon. (2010). *World programme of action for youth*. New York, kasutatud 12.05.2020, <https://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/wpay2010.pdf>

LISAD

Tabel 12. Seksuaalse surve kogemine noorte seas sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes (%)
(n = 1938)

		Ei ole kogenud üldse (%) n= 1227	Kogenud vahel (%) n= 519	Kogenud sageli (%) n= 192	Crameri V
Sugu	Poiss	54,7	32,3	13,1	.196**
	Tüdruk	73,4	20,4	6,2	
Vanus	16	64,9	26,4	8,7	.024
	17	62,8	26,6	10,6	
	18	62,0	27,5	10,5	
Kodukeel	Eesti keel	59,0	29,4	11,6	.150**
	Vene keel	74,8	19,8	5,3	
Peretüüp	Bioloogilised vanemad	61,5	27,5	11,0	.047
	Kasuvanem	65,1	25,8	9,1	
	Üksikvanem	66,9	24,2	8,8	
	Muu perevorm	64,7	30,1	5,1	
Koolitüüp	Gümnaasium	62,6	27,7	9,7	.032
	Kutsekool	65,1	24,7	10,3	

* Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,05$

** Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,01$

Tabel 13. Alkoholi tarvitamise surve kogemine noorte seas sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes (%) (n = 1942)

		Ei ole kogenud üldse (%) n= 981	Kogenud vahel (%) n= 519	Kogenud sageli (%) n= 282	Crameri V
Sugu	Poiss	49,0	36,0	15,0	.032
	Tüdruk	52,2	33,7	14,1	
Vanus	16	53,3	34,0	12,7	.039
	17	49,8	35,9	14,4	
	18	48,0	35,1	16,8	
Kodukeel	Eesti keel	48,1	38,3	13,6	.114*

	Vene keel	56,9	26,1	17,0	
Peretüüp	Bioloogilised vanemad	48,4	36,7	14,8	.055
	Kasuvanem	47,7	36,2	16,1	
	Üksikvanem	57,7	30,1	12,2	
	Muu perevorm	54,4	30,9	14,7	
Koolitüüp	Gümnaasium	49,2	37,3	13,4	.080*
	Kutsekool	53,5	29,5	17,0	

* Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,05$

** Crameri V näitaja on statistiliselt oluline $p < 0,01$

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Hendrik Unt,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „“, mille juhendaja on Kadri Soo, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Hendrik Unt

17.08.2020